

פרויקט זה ממומן
על-ידי האיחוד האירופי

בִּצְלֵם
B'TSELEM
بتسيلم

הפגנת כוח

טיפול כוחות הביטחון בהפגנות
השבועיות בכפר א-נבי סאלח

ספטמבר 2011

הפגנת כוח

טיפול כוחות הביטחון בהפגנות השבועיות בכפר א-נבי סאלח

ספטמבר 2011

מסמך זה הופק בסיוע כספי של האיחוד האירופי. תוכן המסמך הינו באחריותו הבלעדית של בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, ובשום מקרה אין לראות בו ביטוי לעמדת האיחוד האירופי.

מחקר וכתובה: נעמה באומגרטרן-שרון

עריכה: יעל שטיין

עריכה לשונית: אריאל הנדל

תצפיות: ליאור אלפנט, נעמה באומגרטרן-שרון, מישל בוביס, תמר גונן, עמרי גרינברג, אייל הראובני, איאד חדאד, שרית מיכאלי, נועם פרייס, בילאל תמימי, נרימאן תמימי

עבודת שטח: כרים ג'ובראן, איאד חדאד

ריכוז מידע: תמר גונן, עמרי גרינברג, נועם פרייס, נועם רז

מעקב ועריכת וידאו: ליאור אלפנט, יואב גרוס, איהאב טרביה, אריאלה מגורי

מפה: שי אפרתי

תמונת שער: כוחות הביטחון מפזרים הפגנה בכפר א-נבי סאלח, 21.5.2010. צילום: אורן זיו,

www.activestills.org

ISSN 0793-5196

בצלם – מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים הוקם בשנת 1989 על-ידי אנשי רוח, משפטנים, רופאים, עיתונאים וחברי כנסת. מטרתיו העיקריות הן להיאבק נגד הפרות זכויות האדם בשטחים, באמצעות תיעודן והבאתן לידיעת הציבור וקובעי המדיניות; להילחם בתופעת ההדחקה וההכחשה הקיימת בחברה הישראלית ולתרום ליצירת תרבות של זכויות האדם בישראל.

תוכן עניינים

5.	מבוא
7.	רקע
7.	א. השתלטות מתנחלים על מעיין אל-קוס
9.	ב. ההפגנות
11.	תיעוד ההפגנות
11.	א. פגיעה בזכות להפגין
16.	ב. שימוש בכוח ובאמצעים לפיזור הפגנות
20.	ג. פגיעה באוכלוסייה האזרחית
23.	סיכום
25.	נספח: תגובת דובר צה"ל

מדי שבוע בשבוע, בשנים האחרונות, עורכים פלסטינים הפגנות לא-חמושות ברחבי הגדה המערבית. המפגינים מוחים, בין השאר, על השתלטות של מתנחלים על אדמות, על בניית מכשול ההפרדה בעומק הגדה ועל הדרה של פלסטינים מאזורי מחייתם. הפגנות כאלה נערכות זה למעלה משנה וחצי גם בכפר א-נבי סאלח שבמחוז רמאללה, שהפך להיות אחד ממוקדי המחאה המרכזיים בגדה. כוחות הביטחון מרכזים מאמצים גדולים בכפר זה בניסיון להפסיק את ההפגנות.

ב-13.5.11 פוזרה ההפגנה השבועית בא-נבי סאלח באופן אלים במיוחד, תוך שימוש נרחב בגז מדמיע, ברימוני הלם ובתרסיס פלפל. בהפגנה זו נקטו כוחות הביטחון אלימות פיזית והכו את המפגינים באלות, בבעיטות ובאגרופים. שני מפגינים נפצעו מירי רימוני גז, וכמה נוספים ממכות של שוטרי מג"ב.¹ לאחר ההפגנה פנתה האגודה לזכויות האזרח למפקד אוגדת איו"ש ולמפקד מג"ב איו"ש, בדרישה להוציא הנחיות ברורות, "שיבהירו את המותר והאסור בכל הנוגע להתנהלות כוחות הביטחון בהפגנות ולשימוש בכוח במהלך פיזור הפגנות".² עד למועד כתיבת שורות אלה לא התקבל מענה ענייני למכתב.

בעקבות הפיזור האלים של הפגנה זו תיעד בצלם באופן מפורט ארבע הפגנות רצופות – בתאריכים 17.6.11, 24.6.11 ו-1.7.11 ו-8.7.11. נוסף על כך, בדק בצלם חומרים רבים שצילמו תושבי הכפר – בהם מתנדבי פרויקט "חמושים במצלמות" של הארגון – גבה עדויות מהתושבים, וכן עקב אחר הנעשה בכפר במהלך כמה הפגנות נוספות. התיעוד המובא בדו"ח זה מציג את שגרת ההפגנות בא-נבי סאלח בתקופה שנבחנה, ואינו מייצג בהכרח את כלל ההפגנות שהתקיימו בשנים האחרונות בכפר זה, או בגדה המערבית בכלל. כל הפגנה היא רצף אירועים בעל מאפיינים ייחודיים, ועם זאת, להפגנות השונות יש גם מאפיינים משותפים. התיעוד הרציף של ארבע ההפגנות מאפשר לבצלם להצביע על המגמות המשמעותיות בהן, הרלוונטיות גם להפגנות בגדה המערבית בכלל ולאופן פיזורן.

חופש ההפגנה והתהלכה הוא זכות יסוד. הוא נתפס כביטוי לכבוד האדם ולחירותו לממש את רצונותיו, ומשמש גם כלי לקידום זכויות אדם נוספות. את חופש ההפגנה ניתן להגביל רק במקרים חריגים, ובאופן מידתי, לשם שמירה על הביטחון ועל הסדר הציבורי.

דו"ח זה מתפרסם בספטמבר 2011, ערב ההצבעה הצפויה על צירופה של מדינה פלסטינית לאו"ם, ונוכח היערכות מערכת הביטחון להפגנות רחבות היקף בשטחים. הדו"ח מציג את דרכי ההתמודדות של כוחות הביטחון כיום עם הפגנות בשטחים, גם אם הן מצומצמות בהיקפן, באמצעות תיאור התנהלות הצבא ומג"ב בהפגנות בא-נבי סאלח.

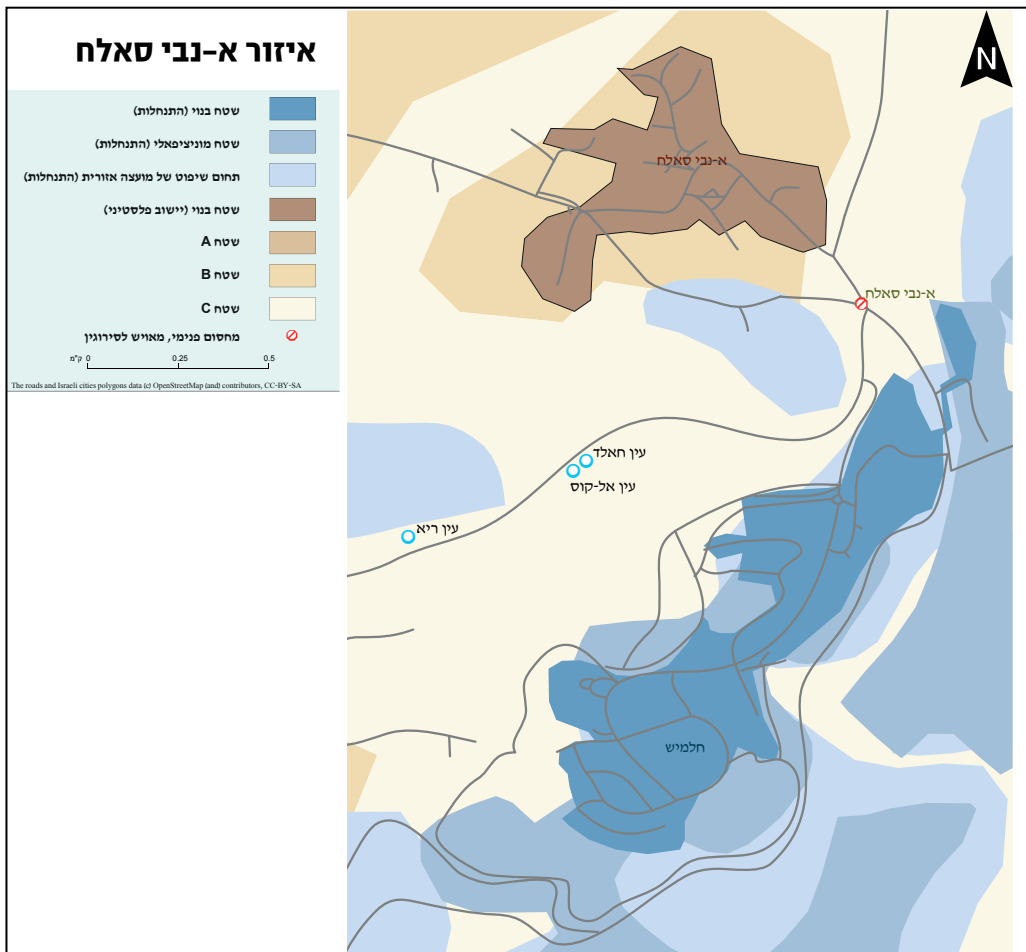
¹ ב-29.5.11 פנה בצלם למח"ש ודרש כי תיפתח חקירה בנוגע להתנהלות שוטרי מג"ב בהפגנה זו, ובעיקר בכל הקשור לאלימות הפיזית ולירי רימוני הגז בכינון ישר. חלק מהנפגעים הגישו בעצמם תלונות במח"ש. בשיחה טלפונית ב-31.5.11 מסר גיא אשר ממח"ש לנועם רוז מבצלם שנתחה חקירה.

² מכתב מעו"ד רגד גיראסי מהאגודה לזכויות האזרח, מיום 20.6.11.

א. השתלטות מתנחלים על מעיין אל-קוס

הכפר א-נבי סאלח נמצא צפונית לרמאללה. אוכלוסייתו מונה כ-550 תושבים, רובם בני משפחה מורחבת אחת – משפחת תמימי. השטח הבנוי של הכפר הוא כ-400 דונם, ושטחיו החקלאיים מתפרסים על כ-2,700 דונם נוספים. על פי הסכמי אוסלו, אדמות הכפר מוגדרות כאזורי B ו-C והוא מנוהל על ידי מועצה כפרית, הכפופה למשרד השלטון המקומי ברשות הפלסטינית. בכפר יש בית ספר יסודי אחד. אין בו בית ספר תיכון, מרפאות או מוסדות ציבור אחרים, והתושבים מקבלים שירותים אלה מהעיר רמאללה ומכפרים אחרים בסביבה. בצומת הכניסה לכפר פועלת תחנת דלק המשרתת את כל תושבי האזור. סמוך לכפרים א-נבי סאלח ודיר ניט'אם נובע מעיין אל-קוס, באדמות הנמצאות בבעלות פרטית של תושב דיר ניט'אם. בעבר שימש המעיין את התושבים לחקלאות ולבילוי.

ביולי 2008 החלו מתנחלים, ככל הנראה תושבי ההתנחלות חלמיש הסמוכה, לפקוד את המעיין, ובפברואר 2009 החלו לבצע בו עבודות בנייה. התושבים הפלסטינים הגישו תלונות במשטרה בעניין העבודות, שנעשו ללא היתר ועל אדמות בבעלות פרטית של פלסטינים, וכן על פגיעות ברכוש ובעצים. כל תיקי התלונות נסגרו בעילת "עברייין לא נודע" או בגין "חוסר ראיות".³

בתחילת ינואר 2010 טענו הרשויות בפני התושבים כי המעיין הוא אתר ארכיאולוגי, וגישתם של פלסטינים אליו נאסרה. ב-13.1.10 הוציא קצין המטה לארכיאולוגיה במנהל האזרחי צו המורה על הפסקת עבודות הבנייה, בטענה שבמקום נערך סקר ארכיאולוגי. ב-16.12.10 עתרו בעל הקרקע ונציגי תושבי הכפרים דיר ניט'אם וא-נבי סאלח לבג"ץ, באמצעות ארגון "יש דין", בטענה כי האתר לא הוכרז מעולם באופן רשמי כאתר ארכיאולוגי, ולכן האיסור על הגישה למקום נעשה בחוסר סמכות.⁴ ארבעה ימים לאחר הגשת העתירה הוכרז המעיין באופן רשמי כאתר ארכיאולוגי, ותוך פחות משבוע אושרה ההכרזה על ידי ראש המנהל האזרחי. בעקבות זאת, מחקו העותרים את עתירתם.

תחילת עבודות הבנייה במעיין אל-קוס. צילום: איאד חדאד, בצלם, 16.2.09

³ ארגון "יש דין" הגיש ארבע תלונות בנוגע להסגת גבול, לפגיעה ברכוש ולאיומים, על אירועים שהתרחשו בתאריכים 19.12.09, 1.1.10, 1.1.10 ו-20.2.10. שלושה מהתיקים נסגרו בעילת "עברייין לא נודע" ואחד בגין "חוסר ראיות". ארגון בצלם הגיש שתי תלונות בנוגע למקרי אלימות מצד מתנחלים שאירעו בתאריכים 15.12.09 ו-8.1.10. שני התיקים נסגרו בעילת "עברייין לא נודע".

⁴ בג"ץ 9270/10, מונג'ד אל תמימי ואח' נ' ראש המנהל האזרחי ואח'.

למרות הצו שהוציא המנהל האזרחי, המשיכו מתנחלים לבצע במקום עבודות בנייה. אלה כללו הקמת סככה, פריצת דרכים, בניית מדרגות גישה, יציקות בטון, נטיעות עצים, התקנת מערכות השקיה והצבת מתקנים נוספים. ב-28.7.11 שבו ועתרו בעל הקרקע ונציגי הכפרים לבג"ץ בדרישה כי כל המתקנים שנבנו במקום ייחרסו. בג"ץ הורה למדינה ולמועצה האזורית בנימין להשיב לעתירה עד 15.9.11.⁵

כיום מונע הצבא מהתושבים הפלסטינים להגיע למעיין בימי שישי או בקבוצות, ואולם לעתים מאפשרים להם להגיע למקום כיחידים בשאר ימות השבוע. למתנחלים יש גישה חופשית לאתר.

ב. ההפגנות

בתאריך 15.12.09 החל הוועד העממי להתנגדות לגדר ולהתנחלויות, המארגן הפגנות ברחבי הגדה, לארגן תהלוכה שבועית של תושבי האזור במחאה על השתלטות המתנחלים על מעיין אל-קוס ועל אדמות נוספות של התושבים. ההפגנות מתחילות בשעות הצהריים, לאחר תפילת יום השישי.

בשבועות הראשונים השתתפו בהפגנות רבים מתושבי הכפרים בסביבה, בעיקר מדיר ניט'אם, קראוות בני זייד ובית רימא. ואולם בשנה האחרונה רוב המפגינים מגיעים מקרב תושבי א-נבי סאלח, ומאחר שכוחות הביטחון חוסמים את היציאה מהכפר, רוב האירועים מתרחשים בתוכו.

מאז תחילתן התנהלו ההפגנות במתכונת של תהלוכה לא-אלימה שיצאה ממרכז הכפר, ועשתה דרכה לעבר המעיין במטרה למחות על גזל האדמות. בהפגנות הראשונות הגיעו המפגינים עד הכביש הראשי המפריד בין הכפר ובין המעיין וההתנחלות, שם פוזרו בידי כוחות הביטחון. לאחר הפגנות אחדות החלו כוחות הביטחון למנוע מהתהלוכה לצאת מהכפר. ברוב המקרים, לאחר פיזור ההפגנה פרצו עימותים בין כוחות הביטחון ובין צעירים שיידו עליהם אבנים. לעתים נמשכו עימותים אלה שעות רבות לאחר פיזור התהלוכה. עם הזמן חלו שינויים בעוצמת העימותים עם כוחות הביטחון: כיום משתתפים בהפגנות כמה עשרות אנשים בלבד, והיקף ידוי האבנים מצומצם בהרבה מזה שהיה בעבר.

ההפגנות הקבועות בכפר מתקיימות מדי יום שישי, ואולם בשנה האחרונה תיעד בצלם נוכחות של כוחות הביטחון בכפר – לביצוע מעצרים – גם בימים אחרים, וכן פשיטות ליליות לצורכי "מיפוי".⁶ על פי נתוני ועדת התיאום של המאבק העממי (PSCC) ומשרד עו"ד גבי לסקי, המייצג רבים מהעצורים בהפגנות בכפר, מאז ראשית שנת 2010 נעצרו או עוכבו לחקירה 78 פלסטינים בקשר להפגנות בכפר, שלושה מהם נעצרו פעמיים. 17 מהעצורים קטינים. מתוך 81 מעצרים,

⁵ פירוט ההשתלטות המשפטית מתוך עתירה שהגיש ב-27.7.11 ארגון יש דין לבג"ץ, 5583/11, **פדל תנימי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'**.

⁶ "מיפוי" כולל כניסה של כוחות לבתים על מנת לתעד את מבנה הבית או את תושביו. ראו אור הלר, חדשות 10, "בלעדי: כך פוּטש צה"ל על בתי נערים פלסטינים", 13.2.11, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=780336>.

שלושים בוצעו במהלך ההפגנות בימי שישי ו-35 בוצעו בשאר ימות השבוע, לפחות 12 מהם באישון לילה. לבצלם לא ידוע מועד ביצועם של 16 המעצרים הנוספים.

העצורים שהועמדו לדין⁷ הואשמו בידידי אבנים, בהפרעה לחייל במילוי תפקידו ובחברות בהתארגנות בלתי מותרת. חלקם הועמדו לדין גם על הפרה של צו 101, שהוצא בשנת 1967 ואוסר באופן כמעט מוחלט על קיום הפגנות בגדה המערבית. לאחר שבמשך למעלה מעשור כמעט שלא נעשה שימוש בצו, חזרה התביעה הצבאית להפעילו בשנת 2010, כחלק מהתמודדות הצבא עם ההפגנות בגדה.⁸

בין העצורים גם שניים הנחשבים לראשי המאבק בכפר. נאגיי תמימי נעצר ב-6.3.11 והורשע, במסגרת עסקת טיעון, בהסתה ובתמיכה בארגון עוין, בשל העובדה ששימש, בלשון גזר הדין, "כמארגן, מסית ומוציא לפועל של הפרות סדר והפגנות אלימות", ובכלל זה תדרוך צעירי הכפר ליידות אבנים. נגזרו עליו שנת מאסר בפועל, שנתיים מאסר על-תנאי וקנס של 10,000 ₪.⁹ באסם תמימי נעצר ב-24.3.11. שבוע לאחר מכן הוגש נגדו כתב אישום, בין השאר באשמת "הסתה ותמיכה בארגון עוין", "השתתפות בתהלוכה ללא רישיון", ו"שידול לזריקת חפצים לעבר אדם או רכוש". הוא נעצר עד תום ההליכים ומשפטו, נכון למועד פרסום הדו"ח, עדיין מתנהל.

מאז תחילת שנת 2011 טיפל משרד עו"ד גבי לסקי בעיכובם או במעצרים של 18 אזרחים ישראלים וזרים שהפגינו – או שביקשו להפגין – בכפר, חלקם עוכבו אף שלוש פעמים. שמונה מהפעילים הובאו בפני שופט לצורך קביעת תנאי שחרור, אחד מהם בשתי הזדמנויות שונות. נכון לתאריך כתיבת הדו"ח לא הוגש כתב אישום נגד אף אחד מפעילים אלה.

הסהר האדום בסלפית, האחראי על הטיפול בא-נבי סאלח, מסר לבצלם כי מ-1.1.11 ועד 11.8.11 פינו עובדיו לבתי החולים 35 פלסטינים שנפצעו במהלך ההפגנות בא-נבי סאלח. ארבעה מהם הושארו לטיפול בבית החולים והיתר שוחררו. חמישה מהפצועים נפגעו מכדורי גומי, ארבעה נפצעו מרסיסים, עשרים משאיפת גז, שניים היו פגועי הלם ובארבעת המקרים הנוספים היו פגיעות אחרות.

---

⁷ אין לבצלם נתונים מלאים על מספר העצורים מא-נבי סאלח שהועמדו לדין, אך מהנתונים שבידינו עולה כי מדובר ב-27 איש לפחות.

⁸ להרחבה על הצו, ראו בצלם, **הזכות להפגין בשטחים**, יולי 2010.

⁹ (יהודה) 1955/11, **התביעה הצבאית נ' נאגיי מוחמד עבד אללטיף תמימי**, גזר דין מיום 27.6.11.

תיעוד ההפגנות

בארבע ההפגנות שתיעד בצלם החלו כוחות הביטחון להיערך בכפר כבר בשעות הבוקר המוקדמות. במטרה למנוע מהמפגינים להגיע לכפר, חסמו חיילים את הדרכים המחברות בינו לרמאללה, לכפר עין ולבית רימא. בכניסה הראשית, שבה עוברת הדרך המובילה לרמאללה, הציבו החיילים גם שער מתכת. נוסף על אלה, סיירו חיילים בשטחים הסמוכים לדרכי הכניסה לכפר במטרה למנוע כניסת מפגינים ברגל, ובמחסומים נוספים באזור שאלו חיילים את הנוסעים ליעדם. שעת הסגירה לא הייתה קבועה. המחסומים הוצבו בדרך כלל סביב השעה שבע בבוקר, ואולם בחלק מהמקרים איפשרו החיילים לכלי רכב לעבור במחסום עד שעות הצהריים.

לקראת סיום תפילת הצהריים החלו הכוחות להיערך בכפר עצמו. לפחות שלושה גיפיים חסמו את צומת הכניסה לכפר, ובסמוך להם עמדו בין 15 ל-20 חיילים ושוטרי מג"ב. אנשי כוחות ביטחון נוספים ניצבו על הגבעה המשקיפה על הכפר, על הדרך המובילה למעיין ובמטעים הסמוכים.

בכל ההפגנות שתיעד בצלם יצאו המפגינים בתהלוכה בתום תפילת הצהריים של יום שישי, בסביבות השעה 15:13. התהלוכה – שכללה כמה עשרות גברים, נשים וילדים, נושאים שלטים ודגלים וקוראים סיסמאות – ירדה ממרכז הכפר במטרה להגיע למעיין אל-קוס ולהפגין בסמוך לו. בכל ארבע ההפגנות מנעו כוחות הצבא ומג"ב מהמפגינים להגיע ליעדם, ואף נכנסו בעצמם לתוך הכפר. לעתים השתלטו כוחות הביטחון גם על גגות בתים. בחלק מהמקרים פנו המפגינים לאדמות המפרידות בין הכפר לציר התנועה המוביל גם להתנחלות חלמיש. קבוצת מפגינים קטנה נשארה בדרך כלל גם בקרבת צומת הכניסה לכפר. בהמשך היום התכנסה ההפגנה חזרה לצומת הכניסה לכפר. האירועים נמשכו לסירוגין: הכוחות עשו שימוש באמצעים לפיזור הפגנות, ורגעים לאחר מכן איפשרו למפגינים להתקהל לידם מבלי לנקוט צעדים לפיזורם.

בצלם תיעד עימותים בעוצמות שונות בין כוחות הביטחון לתושבים. במקרים רבים יידו נערים וילדים אבנים לעבר הכוחות, לרוב ממרחק גדול. יידוי האבנים התגבר בדרך כלל בשעות אחר הצהריים, זמן רב לאחר שהתהלוכה פוזרה. עם רדת החשכה ונסיגת הכוחות מהכפר, לוותה יציאת הגיפיים במטח אבנים מצד רבים מהתושבים.

מהתצפיות שערך בצלם עולות שלוש בעיות עיקריות בטיפול של מערכת הביטחון בהפגנות בכפר א-נבי סאלח: פגיעה בזכות להפגין, שימוש מופרז בכוח בפיזור ההפגנות ופגיעה באזרחים.

א. פגיעה בזכות להפגין

הפגיעה בזכות להפגין באה לידי ביטוי בכמה היבטים:

1. איסור על המפגינים להגיע למעיין

הסיבה העיקרית להפגנות הנערכות בכפר היא השתלטותם של מתנחלים על מעיין אל-קוס. מפקד אוגדת איו"ש, תא"ל ניצן אלון, הסביר לבצלם כי הצבא אינו מוכן לאפשר למפגינים

להגיע לציר התנועה הסמוך להתנחלות חלמיש בשל החשש שמא יידו אבנים על מכוניות של מתנחלים.¹⁰

זהו חשש לגיטימי, ואולם כדי לתת תוקף לזכות להפגין, על הרשויות לאזן בין זכות בסיסית זו ובין הצורך לשמור על הסדר הציבורי. נוסף על כך, ישנה חשיבות גם "לאפשר ביטוי לזיקה ולנראות הנדרשים בקשר עם נושא המחאה".¹¹ למרות זאת, במקרה של ההפגנות בא-נבי סאלח, בחר הצבא להטיל איסור גורף על המפגינים להגיע לאזור המעיין, שהוא נושא המחאה, בלי שבתן בכל פעם מחדש את סיכויי התממשות הסכנה ובלי שניסה לאזן בין זכויות התושבים לשיקולים אחרים.

2. הכרזה מיידית על ההפגנה כ"התקהלות בלתי חוקית"

מפקד אוגדת איו"ש, תא"ל ניצן אלון, אמר בינואר 2011, בנוגע להפגנות בבילעין:

הגישה מבחינתנו היא לאפשר את ההפגנה כל עוד היא הפגנה לא אלימה. אנחנו יוצרים הבחנה ברורה בין הפגנה לא אלימה, שהיא מחאה לגיטימית, לבין הפגנה אלימה של זריקות אבנים, זריקות ברזלים, פגיעה פיזית והריסת גדר הביטחון, ומול זה אנחנו נפעל עם האמצעים לפיזור הפגנות.¹²

מהתצפיות שערך בצלם עולה כי הבחנה זו לא התקיימה בהפגנות בא-נבי סאלח. כל אחת מארבע ההפגנות הוכרזה מיד בתחילתה כ"התקהלות בלתי חוקית", ולמפגינים נמסר כי האזור הוא שטח צבאי סגור. הכרזה זו נעשתה מבלי שהמפגינים נקטו אלימות כלשהי וכשהיו עדיין במרחק של כחמישים עד מאה מטרים מכוחות הביטחון. בהפגנה שנערכה ב-24.6.11 אף הכריזו כוחות הביטחון על התקהלות של ילדים בתחפושת שהעיפו עפיפונים – עוד לפני שהתהלכה המרכזית יצאה לדרך – כ"התקהלות בלתי חוקית". [לצפייה בקטע וידיאו להמחשה: <http://youtu.be/cFWT5c0eq8M>]

בכל שבועות התצפית גררה ההכרזה, כמעט במקביל, שימוש באמצעים לפיזור הפגנות. עקב כך ברחו המפגינים לעבר הבתים, וההפגנה התנהלה כשהמפגינים מחולקים לקבוצות ומפוזרים: בצומת הכניסה לכפר, באדמות המפרידות בין הכפר והכביש, ובמקומות שונים ברחבי הכפר.

אמנם כמה מהמשתתפים בהפגנות יידו אבנים לעבר כוחות הביטחון, אך לרוב היו אלה צעירים וילדים שעמדו במרחק מתוואי התהלכה המרכזית. בהפגנה שהתקיימה ב-1.7.11 יידו כמה נערים אבנים לעבר כוחות הביטחון זמן קצר לאחר שהכוחות הכריזו על ההפגנה כבלתי חוקית. בשאר השבועות יידו צעירים אבנים בשעות אחר הצהריים בלבד, כאשר כוחות צבא ומג"ב נכנסו לתוך הכפר עצמו, וכן בערב, עם נסיגת הכוחות מהכפר.

¹⁰ פגישה של בצלם עם תא"ל ניצן אלון, מפקד אוגדת איו"ש, 24.7.11.

¹¹ בג"ץ 1654/10, נאצר אלראווי ואח' נ' משטרת ישראל.

¹² הדברים נאמרו בסרטון שהעלה דובר צה"ל ליו-טיוב, "Bil'in Riot, January 7, 2011", <http://www.youtube.com/watch?v=aP3Z7Q815Lg>

חיילים ממתנינים כדי לפזר את התהלוכה, 15.7.11. צילום: בילאל תמימי.

3. איסור על השתתפות בהפגנה

מדי שבוע, לפני תחילת ההפגנה, חותם קצין בכיר על צו שטח צבאי סגור שחל על אזור הכפר א-נבי סאלח והמעייין. הצו תקף בין השעות שש בבוקר לעשר בלילה. על פי הוראות הצו, השטח סגור בפני כל מי שאינם תושבי המקום: פלסטינים, אזרחים ישראלים ואזרחים זרים.

לצורך אכיפת הצו הציב הצבא, בשבועות שבהם תיעד בצלם את ההפגנות, מחסומים בכל דרכי הכניסה לכפר ופיזור חיילים בשטח. נוסף על כך, במחסומים הקבועים – הנמצאים בדרכים ראשיות המובילות, בין השאר, גם לא-נבי סאלח – בדקו חיילים את הנוסעים, במטרה למנוע ממפגינים להגיע לכפר.

על פי הנהלים, על כוחות הביטחון להציג צו חתום על ידי בעל סמכות, התקף לאותו היום, בפני מי שהם סבורים שהפרו את הצו. אלה נדרשים לצאת מתחומי השטח הסגור, ובמקרה של סירוב, רשאים הכוחות להפעיל כוח סביר כדי לפנותם. החיילים נהגו כך בכמה מקרים במהלך ההפגנות.

על פי נוהלי פיקוד המרכז, "מפקד צבאי יכריז על שטח צבאי סגור כאשר צרכי הביטחון או הצורך בשמירת הסדר הציבורי מחייבים את סגירת השטח".¹³ בעבר הצדיק הצבא הוצאת צווים דומים במוקדי הפגנות אחרים, בטענה שהם נדרשים בשל הפרות הסדר והאלימות המתרחשות בחלק מן ההפגנות.¹⁴

העובדה שצו כזה נחתם מדי שבוע, עוד בטרם החלה ההפגנה, מעלה את החשד כי המניע להוצאת הצו אינו צורך ביטחוני כי אם הרצון למנוע את עצם קיומן של ההפגנות. בחלק מהמקרים הרחיקו כוחות הביטחון מהכפר אזרחים ישראלים וזרים בטענה שהם מפירים את הצו, גם בלי שנקטו אלימות. כך אירע, למשל, במהלך שתי הפגנות שהתקיימו ב-22.7.11 וב-29.7.11, כאשר חיילים עברו בין הבתים והורו לפעילים ששהו בהם לעזוב את הכפר.

ילדי א-נבי סאלח בתהלוכת תחפושות ועפיפונים, 24.6.11. צילום: אמיר ביתן, www.bitan.info

¹³ "עיקרי דגשים – סגירת שטח", נשלחו מסרן אביבה לואיס, מדור ביטחון – תחום טרור ופלילי, יועמ"ש איו"ש, לעו"ד גבי מיכל פומרנץ מהאגודה לזכויות האזרח ביום 8.3.10; ההדגשה במקור.

¹⁴ ראו לדוגמה מכתב מרס"ן אייל אלעד, ר' תחום מבצעי וזכויות אדם, מדור ביטחון ופלילי, יועמ"ש איו"ש, לעו"ד גבי לסקי, מתאריך 18.3.10, http://www.btselem.org/download/20100318_judea_and_samaria_legal_advisor_response_to_gabi_laski_on_bilin_and_nilin_closed_military_area_order.pdf

הוצאת הצו במקרה של הכפר א-נבי סאלח חמורה יותר מבמקרים אחרים שבהם מכריז הצבא על שטח צבאי סגור, מאחר שבמקרה זה הצו מתייחס לשטח הכפר עצמו ופוגע בכך גם ביכולתם של תושבי הכפר שאינם משתתפים בהפגנה להמשיך ולנהל את חייהם. זאת בניגוד, למשל, לכפרים בילעין וניעלין, שבהם השטח שהוכרז סגור מצוי מחוץ לכפר, בקרבת מכשול ההפרדה.

4. אכיפת עוצר על הכפר, מעצרים ואלימות

בשלוש ההפגנות הראשונות שתיעד בצלם פיזרו כוחות הביטחון את התהלוכה עם תחילתה. למרות זאת הצליחו המפגינים לקיים הפגנה, אמנם מוגבלת, בקרבת צומת הכניסה לכפר. בהפגנה הרביעית, שהתקיימה ב-8.7.11, אסרו כוחות הביטחון על כל התקהלות.

באותו יום, כמו בשבועות הקודמים, החלו כוחות הביטחון לפזר את התהלוכה עוד בטרם הגיעו המפגינים לצומת. בפעם זו אסרו החיילים ושוטרי מג"ב על כל התושבים לצאת מבתיהם. כאשר אנשים ניסו לצאת לרחוב הראשי של הכפר או לעלות לגגות הבתים, ירו הכוחות גז מדמיע והשליכו רימוני הלם, ולמעשה כפו עוצר על הכפר. מבדיקת בצלם עולה כי גם בהפגנות שהתקיימו ב-22.7.11 וב-29.7.11 השליטו כוחות הביטחון עוצר על הכפר באופן דומה.

ב-22.7.11 עברו חיילים בין הבתים וחיפשו אזרחים ישראלים וזרים במטרה להרחיקם מהכפר וכן עצרו חמישה פלסטינים. באחד ממבצעי המעצר התפרצו חיילים לבית, אחד מהם שלף אקדח וכיוון אותו לעבר יושבי הבית. החיילים עצרו את אחד התושבים ועזבו את המקום. [לצפייה בקטע וידאו להמחשה : <http://www.youtube.com/watch?v=q21IUVLXW> :4&feature=youtu.be]

חיילים פורצים לתוך בתים, 22.7.11. צילום: נרימאן תמימי.

ב-29.7.11 תקפו חיילים כמה צלמים שתיעדו את ההפגנה. החיילים היכו את מוהיב סעד ברגותי, צלם חדשות פלסטיני, ועיכבו אותו למשך חמש שעות. לאחר ששוחרר פנה ברגותי לבית החולים ברמאללה, שם תפרו פצע בראשו בשמונה תפרים.¹⁵ במהלך ההפגנה תקפו כמה חיילים את האמן דוד ריב.¹⁶ חייל אחר הפיל את מצלמתו של מתנדב בצלם וגרם לה נזק.¹⁷

ב. שימוש בכוח ובאמצעים לפיזור הפגנות

בתחילה השתמשו הצבא ומג"ב בקשת רחבה של אמצעים לפיזור ההפגנות בא-נבי סאלח: כדורי מתכת מצופים גומי, גז מדמיע, רימוני הלם ונוזל מצחין, המכונה "בואש". כמו כן השתמשו כוחות הביטחון באש חיה, למרות שהצבא אינו מגדיר אותה כאמצעי לפיזור הפגנות.

בחודשים האחרונים צומצם השימוש בכדורי מתכת מצופים גומי, ובהפגנות שתיעד בצלם השתמשו כוחות הביטחון בעיקר ברימוני גז מדמיע וברימוני הלם. אמצעים אלה משמשים ברחבי העולם לפיזור הפגנות, וכל עוד נעשה בהם שימוש בהתאם לנהלים, הם אינם אמורים להיות קטלניים. במקרים בודדים, תיעד בצלם שימוש של כוחות הביטחון גם בתרסיס פלפל.

1. גז מדמיע

גז מדמיע הוא אמצעי לפיזור הפגנות הגורם לצריבה קשה בעיניים, לגירוי של מערכת הנשימה ולתחושת מחנק לדקות אחדות. חשיפה לגז עלולה לגרום למצוקה גופנית ולתחושה של חוסר אונים, בשל הגבלת הראייה וקשיי הנשימה, כאשר הנחשף אינו יודע כמה זמן יימשכו.

בהפגנות שתיעד בצלם השתמשו כוחות הביטחון בשני סוגים של רימוני גז מדמיע. הסוג הראשון – רימונים העשויים ברובם גומי (מכונים "400" או "משתולל"), וניתנים להשלכה ידנית או לירי ממטול מיוחד המותקן על קנה הנשק. הסוג השני – רימוני אלומיניום שקוטרם 40 מ"מ, הנורים ממטול המותקן מתחת לקנה הנשק או ממטול ייעודי נפרד. ירי גז מדמיע נחשב אמצעי לא-קטלני, אולם כאשר רימוני גז מאלומיניום פוגעים בבני אדם, בייחוד מטווח קצר, הם עלולים לגרום פציעות קשות.

הצבא אינו מפרסם את הוראות השימוש ברימוני הגז. חייל, ששירת בשנים האחרונות בגזרת ההפגנות בבודרוס, העיד בפני ארגון "שוברים שתיקה" בנוגע לירי של גז מדמיע על מפגינים:

בהמון המון סיטואציות של זריקת אבנים, של חיתוכי גדר, היינו צריכים לירות גז. ומשהו שהתחיל להתחורר לי מהר מאוד זה שאין, לא יודע, אין שום פקודות אמיתיות למתי יורים גז ומתי לא, לפחות לא שהגיעו אלינו. לא היה שום הוראה שבסיטואציה הזו והזו אתה פותח

¹⁵ העדות נגבתה על ידי איאד חדאד בתאריך 3.8.11.

¹⁶ מכתב מנועם רו מבצלם לסא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, בתאריך 8.8.11. למכתב צורף תיעוד וידאו של האירוע.

¹⁷ עדותו של חלמי תמימי, צלם המתנדב בבצלם, נגבתה על ידי איאד חדאד בתאריך 9.8.11. תמימי לא היה מעוניין בהגשת תלונה.

בירי רימוני גז. פשוט סיטואציות, הרבה פעמים זה היה כמעט ברמת ההחלטה האישית שלי, שעכשיו אני רוצה לעשות את זה, שזה נראה לי נכון. גם הרבה פעמים זה היה ברמת ההחלטה שלי, כאילו, לבחור לא לירות ואז זה גם, שוב, מעלה מחשבות על יותר מדי אחריות על מי החייל בשטח בסיטואציה הזו. זהו, אין שום הגדרה שאני זוכר על מתי מותר ומתי אסור.¹⁸

על פי העמדה הרשמית של הצבא אין לירות רימוני גז בכינון ישיר לעבר אדם.¹⁹ בפגישה עם בצלם טען מפקד אוגדת איו"ש, תא"ל ניצן אלון, כי האיסור אינו נוגע לזווית הירי, אלא חל על כיוון רימוני גז לעבר אדם – אם בכינון ישיר ואם בכינון עקיף. לתפיסתו, ירי בכינון ישיר מותר כל עוד אין סכנה לפגיעה באדם.²⁰

דוד מים מנוקב לאחר שנפגע מרימון גז. צילום: שרית מיכאלי, בצלם, 24.6.11

¹⁸ מתוך עדותו של ש"ט שנמסרה לשוברים שתיקה בתאריך 29.7.11. הציטוט מתוך העדות אושר לפרסום על ידי שמוליק מהצנזורה הצבאית ב-29.8.11.

¹⁹ ראו לדוגמה מכתב לבצלם מאלי"מ שרון אפק, יועמ"ש איו"ש, מתאריך 30.4.09, במענה לפניית בצלם מתאריך 17.3.09; מכתב לבצלם מרס"ן אודי שגיא, יועמ"ש איו"ש, מתאריך 7.7.11, במענה לפניית בצלם מתאריך 22.6.11. בעקבות מותו של מפגין בבילעין מירי רימון גז בכינון ישיר, גם פרקליטות המדינה הנחתה את המשטרה כי אין לירות רימוני גז ישירות על מפגינים, ראו http://www.btselem.org/hebrew/firearms/20090504_state_attorney_to_police_direct_firing_of_tear_gaz_canisters_foribdden

²⁰ פגישה של בצלם עם תא"ל ניצן אלון, 25.7.11.

עמדת בצלם היא כי אין לירות כלל רימוני גז ממטול בכינון ישיר, במיוחד בקרב אוכלוסייה אזרחית, מכיוון שמדובר בנשק לא מדויק, שסטייה קלה ממסלולו עלולה לגרום לפגיעה באדם. מהתצפיות שערך בצלם עולה כי כוחות הביטחון יורים לעתים קרובות רימוני גז בכינון ישיר, ובהפגנה שנערכה ב-13.5.11 נפצעו מירי כזה שני מפגינים.²¹ [לצפייה בקטע וידיאו להמחשה: <http://www.youtube.com/watch?v=0zSmhA96clw&feature=youtu.be>].

בית בא-נבי סאלח אפוף גז מדמיע, 15.7.11. צילום: בילאל תמימי.

בהפגנות שתיעד בצלם עשו כוחות הביטחון שימוש מופרז בגז מדמיע, באופן שאינו מתאים לפיזור הפגנות בתוך שטח מאוכלס. כך למשל, בהפגנה שהתקיימה ב-24.6.11 נורו או נזרקו לפחות 150 רימוני גז. בחלק מהמקרים בוצע הירי לעבר בני אדם, ולעתים אף מטווח קצר, באופן שעלול להחמיר את הפגיעה.

רימוני הגז עצמם גורמים נזק לרכוש. כך, ב-24.6.11 תיעד בצלם פגיעה של רימון גז בדוד מים. כמו כן, חלק מרימוני הגז מתלקחים עם נחיתתם על הקרקע ועלולים לגרום לדליקות. בצלם תיעד דליקה כזו ב-17.6.11.

---

²¹ עדויות אודות הפציעות נמסרו לבצלם בתאריכים 18.5.11 ו-14.6.11. בצלם פנה למח"ש ב-29.5.11 בדרישה לחקור את האירוע.

2. רימוני הלם

רימוני הלם הם אמצעי הסחה, אשר התפוצצותם יוצרת רעש גדול שמטרתו לגרום בהלה ופחד.²² רימונים אלה אינם אמורים לגרום לפגיעה כלשהי בגוף ואין להם תופעות לוואי. עם זאת, מדובר בחומר נפיץ העלול להצית אש, וכל מגע שלו עם מים עשוי לגרום להתפוצצות. בנסיבות מסוימות עלולה התפוצצות הרימון לפגוע בעור התוף, ועל פי הוראות היצרן, על המשתמשים בו להצטייד במגיני אוזניים.²³ כמו כן, עצם זריקתו של רימון הלם, העשוי מתכת ומשקלו 420 גרם, לעבר אדם, עלולה לגרום לפגיעה הדומה לפגיעת אבן.

לבצלם לא ידוע מהן הנסיבות המצדיקות בעיני החיילים שימוש ברימוני הלם. בצלם תיעד חיילים ושוטרי מג"ב זורקים רימוני הלם ישירות לעבר מפגינים על בסיס קבוע, ובכלל זה לעבר ילדים, מבלי שהמפגינים יהיו כל איום. כך, בהפגנה שהתקיימה ב-22.4.11 זרק חייל רימון הלם לעבר צעירות שהקניטו אותו, ובהפגנה שהתקיימה ב-13.5.11 זרקו חיילים רימוני הלם לעבר ילדים ששרו וקראו סיסמאות בקרבת גייפ צבאי שעמד במקום.²⁴

3. תרסיס פלפל

תרסיס פלפל נחשב לאמצעי מתון לצורך ניטרולו של אדם. עם זאת, ריסוס ישיר לפנים עלול לגרום מצוקה נשימתית. במהלך החודשים האחרונים תיעד בצלם שני מקרים בכפר א-נבי סאלח שבהם ריססו חיילי מג"ב תרסיס פלפל בפניהם של מפגינים, על-אף שלא היוו כל איום ולא פעלו באופן בלתי חוקי. ב-11.2.11 ריסס שוטר מג"ב תרסיס פלפל בפניו של מתנדב בצלם בילאל תמימי. תלונה שהגיש בצלם, שלוותה בתיעוד וידאו של האירוע, נדחתה על ידי קצין תלונות הציבור של מג"ב.²⁵

ב-17.6.11 ריסס שוטר מג"ב תרסיס פלפל בפניו של אנדרו טרוטר, אזרח גרמני שהשתתף בהפגנה בכפר. טרוטר סיפר לבצלם כי עמד בשורה הראשונה של המפגינים. לדבריו, לאחר כ-10 עד 15 דקות ניגש אליו שוטר מג"ב ואמר לו דבר-מה בעברית. טרוטר השיב באנגלית כי הוא אינו מבין עברית והרים את ידיו כדי להבהיר כי אין לו כל כוונה לפגוע בשוטר. השוטר המשיך לדבר אליו בעברית, וטרוטר שב והסביר כי אינו מבין את דבריו, אז ריסס אותו השוטר בפניו ממרחק של כ-30 ס"מ. טרוטר ניסה לברוח, אך מעד ונפל מכיוון שראיתו נפגעה מהתרסיס. רק כעבור כשעה הוא שב לראות כשורה בשתי עיניו.²⁶ טרוטר הגיש תלונה למח"ש ב-30.6.11 בסיוע בצלם, ואף העביר לחוקרים תיעוד וידאו של האירוע. נכון למועד פרסום הדו"ח לא ידוע לבצלם על התפתחויות בחקירה.

---

²² ראו תיאור המוצר על ידי היצרן, <http://combinedsystems.com/Spec%20Sheets/7290M%20Spec%20Rev%20F%20Mini%20Bang.pdf>

²³ ראו הוראות בטיחות של היצרן, <http://combinedsystems.com/MSDS-Sheets/MSDS%207290M%20Rev%20C%20Mini%20Flash-Bang.pdf>

²⁴ ראו <http://www.youtube.com/watch?v=s6y8WLX43qM>

²⁵ מכתב מנועם רז מבצלם לסני"צ נאוה ברוק, קצינת ביקורת ותלונות הציבור במג"ב, מתאריך 24.2.11; מכתב מרפ"ק זריבי, קת"צ מג"ב, מתאריך 24.7.11, במענה לפניית בצלם דלעיל.

²⁶ העדות נגבתה על ידי איאד חדאד בתאריך 23.6.11.

בואש

הבואש הוא אמצעי לפיזור הפגנות, שפותח על ידי משטרת ישראל.²⁷ זהו נוזל מצחין המותז ממכלית, נספג בבגדים ונדבק לעור. הבואש, שפותח על בסיס עקרונות של הדברה אורגנית ומכיל חומרים אורגניים, אושר לשימוש על ידי המשרד להגנת הסביבה וקצין רפואה ראשי בצה"ל. לפי כוחות הביטחון, הריח מתנדף כעבור כמה שעות, אם כי הם מודים שהריח הרע עלול לגרום לתגובות כמו בחילות והקאות. בניגוד לטענת המשטרה והצבא, טוענים המפגינים כי הריח הרע מתפוגג רק כעבור ימים אחדים, וגם רחצה אינה מפגינה אותו באופן מלא.²⁸

באוגוסט 2008 החל משמר הגבול להשתמש בבואש, ומיולי 2009 גם הצבא נוקט אמצעי זה בהתמודדותו עם ההפגנות בגדה המערבית.²⁹

לבצלם ידוע על לפחות שישה מקרים (19.11.10, 18.2.11, 25.2.11, 15.4.11, 29.4.11, 3.6.11) שבהם נעשה שימוש בבואש בהפגנות בא-נבי סאלח, ועל מקרה נוסף (6.5.11) שבו המכלית הובאה לכפר, אך לא נעשה בה שימוש. בכל המקרים הגיעה המכלית לכפר בשעות אחר הצהריים המאוחרות, לאחר שנעשה בה שימוש בהפגנה בבילעין.

בדומה לבעייתיות הנעוצה באמצעים אחרים הננקטים על ידי כוחות הביטחון לפיזור ההפגנות בכפר א-נבי סאלח, הבעיה המרכזית בשימוש בבואש טמונה באופי ההפגנה בכפר: התזתו על המפגינים הנמצאים בתוך אזור בנוי גורמת לכך שהוא מותז לתוך בתים וחצרות, ועקב כך נפגעים כל תושבי הכפר. בכמה מקרים גרם הבואש לפגיעה בעצי פרי. כמו כן, אירעו כמה מקרים שבהם התיזו כוחות הביטחון, בכוונה, את הנוזל על בתים בכפר.

ג. פגיעה באוכלוסייה האזרחית

כוחות הביטחון אוסרים על קיום ההפגנה מחוץ לכפר ולכן היא מתקיימת בין בתיו. כתוצאה מכך, כל התושבים, גם אלה שאינם משתתפים בהפגנה, מושפעים מהאמצעים שבהם משתמשים כוחות הביטחון לפיזור. הכפר כולו, כולל קשישים, ילדים, חולים ונשים הרות, נחשף מדי שבוע לכמויות גדולות של גז מדמיע, שאין לתושבים לאן להימלט ממנו. בזמן ההפגנות, מרוכזים רוב התושבים בתוך הבתים, כך שהשפעת הגז המדמיע מורגשת לדקות ארוכות יותר. בחלק מהמקרים, יציאה מהבית נענית בירי נוסף של גז.

²⁷ קובי בן-שמחון, "התרגיל המסריח: המפגינים מנעלין צריכים לקנות דאודורנט", **הארץ**, 4.9.08, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1018160.html>

²⁸ בן-שמחון, "התרגיל המסריח".

²⁹ ראו ארנון בן-דרור, "ה'בואש' מתגייס לצה"ל", אתר דובר צה"ל, 9.8.09, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:T7gOd3e6W4gJ:dover.idf.il/NR/exeres/3591EED5-6664-4849-86BF-5310C60BB4F2.htm>

בשל סגירת הדרכים, תושבי הכפר אינם יכולים לצאת ממנו ואינם יכולים לארח קרובי משפחה וחברים. באופן טבעי, בין דיירי הבתים הללו ישנם ילדים, ששגרת חייהם נפגעת עוד יותר בשל נוכחות החיילים ושוטרי מג"ב בכפר.

פגיעה נוספת נגרמת לתחנת הדלק הסמוכה לצומת הכניסה לכפר. כוחות הצבא ומג"ב מתמקמים מדי יום שישי בקרבת התחנה ועושים בה שימוש. נוסף על כך, בשל סגירת הכביש לתנועה, התחנה סגורה במשך כל יום שישי ובעליה מאבדים מדי שבוע הכנסות של יום עסקים שלם.³⁰

סגירת הכבישים באזור והצבת המחסומים מיועדות אמנם למנוע הגעת משתתפים להפגנה שבכפר, אך פוגעות באופן ישיר ב-12,000 תושבים הגרים בחמישה כפרים באזור, בהם הכפר א-נבי סאלח, ובכל האנשים המבקשים להגיע אליהם. הדרך המובילה לקראוות בני זייד, למשל, היא דרך מרכזית המחברת בין מערב רמאללה ומחוז סלפית. חסימת הדרך מדי שבוע מגבילה את תנועתם של פלסטינים רבים ופוגעת בשגרת חייהם.

הגז המדמיע חודר לבתים. צילום: נועם פרייס, בצלם, 8.7.11

³⁰ עדותו של טלאל עבד אל-קאדר תמימי, עובד בתחנה, נגבתה על ידי איאד חדאד בתאריך 1.7.11.

בתשובה לשאלת בצלם, מסר דובר צה"ל כדלקמן:

מדיניות צה"ל בנוגע להפרות הסדר בכפר נבי א-צאלח היא שלא לפזר את הפרות הסדר, גם אם אינן חוקיות, כל עוד ההפגנות אינן אלימות ואינן מסכנות עוברי אורח ואת אנשי כוחות הביטחון. ואולם, הניסיון מלמד כי כל הפרות הסדר שיוצאות מהכפר בימי שישי, מתפתחות בפועל לכדי הפרות סדר אלימות ומסוכנות, ועל כן, צה"ל נאלץ לפעול לפיזורן מייד עם תחילתן, בטרם יתפתחו מצבים קשים יותר.³¹

כפי שעולה מדו"ח זה, דברים אלה אינם עומדים במבחן המציאות. עצם ההתייחסות להפגנות כאל "הפרות סדר", מעידה יותר מכל על יחס הצבא לזכות ההפגנה של הפלסטינים.

מתיעוד בצלם של ההפגנות בכפר א-נבי סאלח עולה כי כוחות הביטחון מנעו מהתושבים את זכותם למחות על הפגיעה בזכויותיהם ואסרו בכלל על קיום הפגנות: חיילים ושוטרי מג"ב פיזרו את התהלכות עוד בטרם יצאו לדרכן, בלי שהמפגינים נקטו אלימות כלשהי. כן הם אסרו עליהם להגיע למעיין, נושא המחאה. הוצאת צווי שטח צבאי סגור והצבת המחסומים הגבילו את הגישה לכפר ומנעו מאנשים שאינם תושבי הכפר להשתתף בהפגנה. פיזור ההפגנה נעשה תוך שימוש מופרז באמצעים לפיזור הפגנות, ובעיקר ירי גז מדמיע. האופן שבו התמודדו כוחות הביטחון עם ההפגנות השבועיות בא-נבי סאלח גרם לפגיעה קשה בכל תושבי הכפר, שבפועל היו בעוצר מדי יום שישי כשהם חשופים להשפעת הגז בתוך בתיהם. גם תושבי האזור נפגעו מסגירת הכבישים ונאלצו להשתמש בדרכים עוקפות, שהאריכו את דרכם בצורה משמעותית.

כוחות הביטחון לא עשו כל ניסיון לאזן בין זכותם של התושבים להפגין ובין חובת הרשויות לשמור על הסדר הציבורי, והעדיפו לפגוע פגיעה קשה בזכויות התושבים.

דוגמה לאופן שבו ניתן להקטין את החיכוך אפשר למצוא בהפגנות יום השישי שהתקיימו בחודש הרמדאן. בהפגנות אלה התרכזו כוחות הביטחון מחוץ לכפר ולא חסמו את הכניסות לכפר. ההפגנות, שהשתתפו בהן כמה עשרות אנשים, יצאו ממרכז הכפר והתקדמו ברחוב הראשי ללא כל הפרעה. כוחות הביטחון לא השתמשו כמעט באמצעים לפיזור הפגנות, אלא רק כאשר צעירים אחדים התקרבו לכביש, או כשבין צעירים לכוחות הביטחון נוצרו חיכוכים, שהיו בעוצמה נמוכה יחסית. גם ביום השישי שמיד לאחר תום הרמדאן (2.9.11) המתינו הכוחות בקרבת המעיין ולא בכניסה לכפר.³²

³¹ מכתב בצלם ממדור פניות הציבור בדובר צה"ל מיום 22.8.11.

³² באותה הפגנה שהו הכוחות בקרבת המעיין, ועשו שימוש באמצעים לפיזור הפגנות כאשר המפגינים היו עדיין במרחק כמה מאות מטרים מהם. במקום נוצרו חיכוכים מתמשכים בין צעירים מהכפר לבין החיילים, אשר היו חדשים בגזרה, וניכר כי לא הכירו היטב את השטח. הדבר הוביל לכך שחלקם מצאו את עצמם במצבים קשים של נחיתות טופוגרפית מול מידי אבנים. בשני מקרים תיעד בצלם ירי חי לאוויר לצורכי הרתעה.

אופן ההתמודדות של כוחות הביטחון עם הפגנות בא-נבי סאלח יכול להצביע על הדרך שבה נערכת מערכת הביטחון להתמודד עם האירועים הצפויים בחודש ספטמבר 2011, עם ההכרזה על הקמת מדינה פלסטינית. גם בהקשר זה, קורא בצלם לכוחות הביטחון לכבד את זכות המחאה של פלסטינים, ולאפשר להם לממש אותה במסגרת ההגבלות היכולות להיות מוטלות על הפגנות גם במשטר דמוקרטי. פיזור הפגנות, במקרה הצורך, חייב להיעשות תוך שימוש מידתי באמצעים שאינם מסכנים את המפגינים ואת סביבתם. הבחירה באמצעים לפיזור ההפגנה חייבת להתחשב במיקומה, ולמנוע פגיעה מופרזת במפגינים ובאזרחים שבכפר.

נספח: תגובת דובר צה"ל

בלמ"ס-1-

אגף חטיבת ענף מדור טל': פקס: חפ' ח' 4	דובר צבא	המבצעים צה"ל קצ"ב חברה 0302-5757/1657 0302-3971 14635
	באלול	התשע"א
	בספטמבר	2011

לכבוד

ארגון בצלם לידי נעמה

הנדון: תגובה לדו"ח בנושא נבי סאלח

- 1) לחלק התייחסות הגורמים המוסמכים לטיוטת הדו"ח אשר הועברה להתייחסותנו:
- ההפגנות בנוי סאלח ככלל הן הפגנות אלימות. כל טענה אחרת היא עיוות של המציאות השבועית במקום.
  - דו"ח בצלם עצמו מצוין כי התקלה לווית בנוי סאלח הגיעו, כנקודות זמן שונות, לכלל אלימות ודו"ח אבנים לעבר כוחות הביטחון (עמוד 6 לדו"ח). כמו כן מצוינים בדו"ח בצלם נתונים בדבר הליכים משפטיים כנגד מפגינים שהפעילו בפועל אלימות וסיכון כלפי כוחות צה"ל. מידע זה מחזק את העובדה שהפגנות אלו נעשות ברוח אלימה והן עשויות לצאת משליטה במספר נקודות זמן שונות לאורך היום, וזאת למרות שננקטים צעדים לצמצם את חיקפם.
  - כפי שצה"ל הבהיר, אין מניעה לחביע מחאה ובתנאי שאין הפעלת אלימות, פגיעה ברכוש הציבור או סיכון לאזרחים וכוהב"ט.
  - יש לציין כי הדו"ח מצוטט את תגובת דובר צה"ל באופן חלקי ובחלק החסר שאינו מצוטט בדו"ח, מבואר כי החתמנות של ההפגנות בשטח, התחשבות במידע מקדים והסיכון הנשקף מהפרות הסדר מהווה שיקול להתייחסות כוחות הביטחון אל ההפגנות. (תגובת דובר צה"ל המלאה מובאת כנספח להתייחסותנו).
  - כמו כן, מצוטטים דברים מפיו של מפקד אוגדת איז"ש בהקשר זה, בפגישה שקיים עם נציגי ארגון בצלם במהלך חודש יולי האחרון, אלא שהציטוט איננו מלא. למיטב זיכרונו, מפקד אוגדת איז"ש אמר באותה שיחה גם כי ניסיון חעבר מלמד כי בכל פעם שהמפגינים הגיעו לכביש, הם התפרעו באופן שסיכן את חיי התושבים העושים שימוש בכביש, וכי מטעם זה התקבלה החלטתה שלא לאפשר עוד למפגינים להגיע אל קרבת הכביש (דהיינו, אין מדובר בחשש עריטלאי גרידא).
  - נוסף על כך, מפקד אוגדת איז"ש ציין כי מדיניות החתמודדות עם הפרת הסדר השבועית בכפר נבחנת מעת לעת, בהתאם לריפטי הפרות הסדר. על כך, גם הטענה

לפיה הצבא אינו בוחן את הסיכון הקונקרטי שנסקף בחפירות הסדר - אינה מדויקת מבחינה עובדתית. החלטת הצבא באחת החפנות האחרונות שלא לפעול לפיזור החפנה כבר בעת התארגנותה, המוזכרת גם בסיכום טיוטת הדו"ח, מאששת מסקנה זו.

ז. **בהקשר של השתתפות בהפגנה יצוין כי למיטב ידיעתנו, הפרקטיקה של מניעת הפרות הסדר מראש, באמצעות הכרזה על השטח כשטח צבאי סגור, נוצרה לאחר שבמשך תקופה ארוכה כל הפרות הסדר שנערכו בימי שישי בכפר התפתחו לכדי הפרות סדר אלימות ומסוכנות.**

ח. אשר לסוגיות הנטונות לשימוש בגז מדמיע, יצוין כי בניגוד לרושם שנוצר מקריאת הדו"ח, בצה"ל קיימות הנחיות מקצועיות בנוגע לאופן השימוש בגז מדמיע לפיזור הפגנות. נוסף על כך, ההנחיות בדבר אופן השימוש בגז מדמיע בהפגנות הספציפיות שנערכות בניי טאלה, ניוטנות על ידי המפקדים הכבירים בגזרה. ההחלטה כיצד ומתי להשתמש בגז מדמיע אינה מושארת לשיקול דעתו של החייל הבודד.

ט. **חוקיות הכרזה על מעיין אל קודס כעל אתר הארכיאולוגי**

1. בחודש ינואר 2010 נערך סקר ארכיאולוגי, לשם קידום האפשרות לביצוע נטיעות באזור עין אל קוס ובשטחים שמדרום וממערב לו, וכן פעולות שדרוג מערכת השאיבה בברכת המים בעין ריע וניקוי בור מים פעיל באזור ח'רבת א-תיבנה.

2. עם גילוי ממצאים ארכיאולוגיים משמעותיים במקום, מימי התקופות הרומית-ביזאנטית והמוסלמית חקדומה, אשר קצין המטה לענייני ארכיאולוגיה במינהל האזרחי, בהתאם לטמכויותיו הקבועות בחוק ובתיאום עם תושבי הכפר, על ביצוע נטיעות חדשות או עבודה בכלים מכאניים במקום, ופתח בחליך של הכרזה על המקום כ"מקום היסטורי", בהתאם לחוק הירדני.

3. ההגבלות שהוטלו על השימוש בקרקע, מכוח סעיף 110(ב) לחוק העתיקות הירדני – מטרתן למנוע הרס והעתיקות, וניתן להטילן גם טרם הכרזת המקום כ"מקום היסטורי".

4. פרט להגבלות הסטטוטוריות, לא הוטלו הגבלות כלשהן באזור, ובכלל זה, נדגיש כי לא הוטלו הגבלות גישה לקרקעות התושבים. על כן, הטענה לפיה השטח הוכרז כשטח צבאי סגור, בשל היותו אתר ארכיאולוגי, אינה נכונה.

5. ההחלטה להגביל את הגישה למעיין בימי שישי הותקבלה על רקע הפרות הסדר החמורות במקום, ולמיטב ידיעתנו היא מוטלת אך ורק בימים בהם מתקיימות התפגרות. הגבלות אלה, התחומות בזמן ולשטח הסמוך למעיין בלבד, הינן אמצעי סביר ומידתי שאין בינו לבין ההכרזה של המקום כאתר ארכיאולוגי קשר כלשהו.

6. יצוין כי לאחר מחיקת העתירה שהוגשה בנוגע למגבלות שנטען כי הוטלו באתר, ולאחר שהוברר כי הטענה בדבר הטלת המגבלות אינה נכונה, פנו נציגי הכפר לקצין המטה לענייני ארכיאולוגיה בבקשה לאשר עיבודים מסוימים בתוך שטח האתר. בקשות אלה אושרו בתנאים מסוימים, שמטרתם לשמור על העתיקות.

2)גשמה לעמוד לרשותכם בעתיד.

בברכה,

מזרח דובר'	פניות	הציבור כה"ל
---------------	-------	----------------

בלמ"ס

14635 דובר צה"ל - בכל מקום ובכני' זמן | גם באינטרנט: www.idf.il

בצלם - מרכז המידע הישראלי
לזכויות האדם בשטחים [ע.ר.]
רחוב התעשייה 8 (קומה רביעית), תלפיות
ת.ד. 53132 ירושלים 91531
טלפון: 02-6735599, פקס: 02-6749111
אתר אינטרנט: www.btselem.org
דואר אלקטרוני: mail@btselem.org

בְּצֵלֶם
B'TSELEM
بتسيلم